

ЧИ МОЖНА ЛЮБИТИ УКРАЇНУ РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ?

У статті досліджено явище російськомовного українського патріотизму. Зроблено спробу різнопланового осмислення цього явища з метою пошуку відповіді на питання: чи можна любити Україну «мовою окупанта»? Досліджено становлення російськомовного українського патріотизму на різних історичних етапах. Наведено та проаналізовано позиції «за» і «проти» наявності цього явища. Проаналізовано перспективи розвитку в Україні української та російської мов.

Ключові слова: патріотизм, українська мова, російська мова, ненависть, любов.

В статье исследуется явление русскоязычного украинского патриотизма. Осуществлено попытку разнопланового осмысления этого явления с целью поиска ответа на вопрос: можно ли любить Украину «на языке оккупанта»? Исследовано становление русскоязычного украинского патриотизма на разных исторических этапах. Приведены и проанализированы позиции «за» и «против» существования этого явления. Проанализированы перспективы развития в Украине украинского и русского языков.

Ключевые слова: патриотизм, украинский язык, русский язык, ненависть, любовь.

The article examines the phenomenon of Russian-speaking Ukrainian patriotism. We have attempted for diverse understanding of this phenomenon trying to find answer to the question: is it possible to love Ukraine with «the language of the occupier»? The formation of the Russian-speaking Ukrainian patriotism throughout history was investigated. The position «for» and «against» the existence of this phenomenon was described and analyzed. The prospects of development in Ukraine of Ukrainian and Russian languages were studied. Coming to Ukraine as the language of the occupier, Russian gradually began to be not only the factor of russification of Ukrainians, but also – sometimes – to become an instrument of the pro-Ukrainian position. In the present circumstances the particular Russian-speaking Ukrainian may be an ardent patriot of his country, even willing to fight for it with arms in his hands.

In Ukraine there are different positions regarding the problem of possibility-impossibility, appropriateness-inappropriateness of the existence of the phenomenon of Russian-speaking Ukrainian patriotism. At the same time, in the framework of this debate, we can highlight some factual material. At first, it gives reason to believe that

© Хомінський С. Й., 2016

historically Russian in Ukraine is «the language of the occupier», and secondly, proves that with this language it is still possible to sincerely love Ukraine. Speaking Russian you can fight and even die for Ukraine.

The existence of the phenomenon of Russian-Ukrainian patriotism does not absolve us from the obligation to study Ukrainian language, to develop and constantly expand the boundaries of its application. At the same time, Ukraine has all prospects for uncertain period of time to remain a bilingual country. Language policy of Ukraine needs to be thought out, balanced and incredibly wise. The rights and freedoms of all citizens must be taken into account and, simultaneously, we must respond effectively to external attempts once again to play the «language card».

Concerning all this, further research of the designated problem is promising and relevant.

Key words: patriotism, Ukrainian language, Russian language, hate, love.

Сучасна Україна – це двомовна держава. Більшість наших співгромадян спілкуються українською мовою. Проте значна частина українців спілкуються також російською. Окрім того, багато людей є в буквальному розумінні двомовними, тобто вони не лише володіють обома мовами, а й у різних ситуаціях переходять з однієї мови на іншу.

Гострота сприймання цієї проблеми істотно зросла впродовж двох останніх років, відколи почалася збройна агресія Російської Федерації проти України, бо з'явилися підстави називати російську «мовою окупанта» в прямому розумінні. Водночас карколомний перебіг подій – нерідко трагічних – не раз доводив: боронити Україну від російського окупанта, навіть вмирати за неї можна не лише з українською, а й з російською мовою на вустах. Відтак і без того складна мовознавча, політична, філософська, зрештою морально-етична проблема набула ще актуальнішого звучання.

Щодо проблеми двомовності в Україні не бракувало наукових розвідок та публікацій і в «дореволюційні» часи. Наприклад, ще 2011 р. М. Ткачук опублікувала в газеті «Україна молода» статтю «Націоналісти через букву „ы”» [4], а М. Кириленко в газеті «День» – статтю «Російськомовний український патріот – хто він?» [3]. В обох цих публікаціях зроблено акцент на обґрунтуванні наявності в нашій державі хай і не унікального у світовому контексті, але досить цікавого явища

– російськомовного українського патріотизму.

Ще пильніша увага до цієї проблеми з'явилася з початком окупації російсько-терористичними військами Автономної республіки Крим та окремих територій Донецької та Луганської областей. Зокрема, Я. Грицак опублікував статтю «Любити Україну по-російськи» [2]; А. Трепитель – статтю «Промова про мову. Професор Лариса Масенко про політику, любов і патріотизм» [5]; Г. Палажій записала й опублікувала лекцію Юрія Шевчука «Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації» [6]; а електронний ресурс «Changers» – інтерв'ю з В'ячеславом Брюховецьким «Покоління, що змінить країну, вже приходить» [1]. У цих публікаціях висловлено різні позиції щодо наявності російськомовного українського патріотизму. Щоправда, у більшості із цих – новіших за часом – публікацій висловлені позиції не є схвальними.

У статті намагаємося комплексно підійти до окреслення та спроби оцінки проблеми можливості-неможливості, доцільності-недоцільності існування явища російськомовного українського патріотизму. Наводимо та аналізуємо різні – нерідко діаметрально протилежні – думки із цього приводу авторитетних науковців. Намагаємося структурувати запропоновані підходи до вирішення окремих аспектів проблеми.

Метою статті є різнопланове осмислення явища російськомовного українського патріотизму; пошук відповіді на питання: чи можна любити Україну «мовою окупанта»? У межах сформульованої мети можна виокремити такі завдання:

1. Дослідити становлення явища російськомовного українського патріотизму на різних історичних етапах.

2. Навести та проаналізувати позиції «за» і «проти» наявності цього явища.

3. Проаналізувати перспективи розвитку в Україні української та російської мов.

Російська мова з'явилася й утверджувалася на теренах України саме як мова окупанта. Насаджування російської з одночасним викорінюванням української – це була чітка позиція Москви майже на всіх відтинках як дорядянського, так

і радянського періодів перебування України в сфері інтересів Кремля. Навіть після здобуття Україною незалежності 1991 р. сусідня держава не полишала спроб і надалі насаджувати на наших теренах російську, одночасно педалюючи надуману проблему потреби захисту російської мови та російськомовних людей в Україні.

Прийшовши на нашу землю саме як мова окупанта, російська в процесі розвитку свого функціонування на теренах України дедалі частіше ставала інструментом вираження далеко не проросійських ідей. Наприклад, одним з небагатьох дозволених способів вираження українського патріотизму за радянських часів було вболівання за українські футбольні клуби в чемпіонаті СРСР. Провідним серед таких клубів було легендарне київське «Динамо», а найпринциповішими його суперниками – московські команди, насамперед «Спартак». Ось що зауважує із цього приводу М. Ткачук: «Свій „регіональний” патріотизм зрусифіковані українці, до речі, демонстрували ще за радянських часів – особливо яскраво це виявлялося у футболі. Традиційне протистояння київського „Динамо” та московського „Спартака” виростило ціле покоління футбольних патріотів, а російськомовні кричалки „Бей-бей маскалей!” москвичі особливо образливо сприймають і зараз» [4].

Тим часом М. Кириленко зауважує: «Російськомовні українські патріоти почуваються не надто затишно в своїй країні, котру люблять понад усе. Вони не є „своїми” серед тих, хто намагається узурпувати право називатися українськими патріотами насамперед за національною та мовною ознаками. Так само чужі вони серед тих російськомовних, для яких центром тяжіння залишається Росія. Ситуація ускладнюється, на жаль, досить вдалими спробами певних сил сіяти розбрат серед українців, провокуючи напруженість на „мовному” фронті» [3].

Набагато драматичнішого звучання ця ситуація набула з кінця 2013 – початку 2014 рр., коли почали розгортатися драматичні події Революції Гідності, окупації Криму та частини Донбасу. Ось що зазначає із цього приводу Я. Грицак: «За останні кілька років, а Майдан це показав особливо, в Україні

постала нова ідентичність – російськомовні українські патріоти. Їх дуже багато, і вони дуже сильні. Коли мені знайомі говорять, що українська мова – ключове питання для України, я звертаю їхню увагу на те, що більшість солдатів і офіцерів в зоні АТО розмовляють російською. І це є одна з найбільших і найкращих ознак, що українська нація має інший історичний шлях, який зокрема включає в себе російську мову» [2].

Натомість істотно відмінною є позиція Л. Масенко: «Популярне зараз гасло „Єдина країна – Единая страна” свідчить про хибну політику підтримання двомовності. Наше керівництво вважає, що таким чином вдасться досягнути злагоди. Президент Петро Порошенко говорив, що можна любити Україну російською мовою. Так, безперечно, є російськомовні люди, які люблять Україну і є справжніми громадянами України, російськомовними патріотами. Але не забуваймо про те, що російською мовою можна і ненавидіти Україну, можна її зневажати» [5].

І знову ж таки зовсім іншою є позиція М. Ткачук: «Постулат багатьох вітчизняних націоналістів твердить: українець – не змія, роздвоєного язика мати не може. Отож говорити мусить рідною мовою. Але хочемо ми того чи ні, а реальність у нашій державі склалася інша: українці ще й які язикаті! І в багатьох на язиці переважає не українська, а російська мова.

Але даремно вигадливий північний сусід потирає руки і зараховує до своїх «адептів» усіх російськомовних українців. Росіян шокує наш новий феномен – російськомовні українські «буржуазні» націоналісти. Вони вважають Бандеру Героєм, хочуть до Європи й НАТО, а не в Росію, воліють дивитися в кінотеатрах фільми з українським дубляжем і категорично проти російської як державної» [4].

Тим часом В. Брюховецький зауважує: «Дуже добре, що феномен російськомовного патріота в Україні існує. Але з іншого боку, якщо ти є патріотом України, ну то вивчи українську мову. Ти не спілкуйся нею кожен день, не питання. Вчити українську мову – це не зусилля, це збагачення себе. Так само я розумію, що треба знати і російську мову. Я справді був російськомовною

людиною. Мова сама по собі – це не просто інструмент передачі інформації, нею не лише формулюються думки, а ще й формуються. Коли ти не знаєш мови народу, представником якого ти є, не володієш нею, в тебе формується інакша думка. І тому, звичайно, Путін і банда намагаються доводити, що в Україні є утиски, які дуже смішно виглядають. Я б запропонував піти до газетного кіоска – і ви все самі побачите про утиски російської мови» [1].

Натомість Л. Масенко наголошує на такому аспекті: «У поточній мовній ситуації не провадити політику захисту своєї мови – означає посилення русифікації. Коли у країні конкурують дві мови, за соціолінгвістичними законами одна з них обов'язково перемаже, одна – програє. І перемаже не та мова, яка має більшу демографічну потужність. А та, яка має більшу комунікативну потужність, тобто та мова – і це показує досвід інших країн, – якої більше у сферах комунікації» [5].

Ще жорсткішою є позиція Ю. Шевчука: «Отже, мовна шизофренія – постійне поєднання української і російської мов. Я пропоную розрізняти дві основні форми мовної шизофренії: 1. Окремі мовці спілкуються кожен окремою мовою, але розуміють один одного. 2. Коли окремі мовці користуються одночасно, без розбору і правил, двома мовами. Соціолінгвісти це називають макаронізацією» [6].

Отже, є достатньо різних думок із приводу окресленої проблеми. Спробуємо виокремити в межах цієї дискусії деякі складники, що, звісно, лише на нашу думку, є в певний спосіб усталеними фактами й не надто підлягають спростуванню:

- російська мова історично прийшла на українську землю як мова окупанта;
- російська мова значною мірою була інструментом підкорення України, зокрема зросійщення значної частини українців на різних історичних відтинках;
- частка російськомовних громадян була і є найбільшою саме на окупованих територіях – у Криму та в окремих районах Донеччини та Луганщини;
- російська мова в буквальному розумінні є мовою

спілкування безпосередніх окупантів українського Криму та українського Донбасу («зелені чоловічки», «Моторола», взяті в полон кадрові російські військові й багато інших спілкуються аж ніяк не англійською, німецькою, чи іспанською);

- переважно саме російська є мовою поширення відвертої кремлівської пропаганди, спрямованої проти України;

- російська мова впродовж свого функціонування на українських теренах поступово ставала інструментом вираження не лише проросійських, а й проукраїнських поглядів;

- безпосередніми учасниками Помаранчевої революції та Революції Гідності, що вкрай болісно сприймав Кремль, було чимало російськомовних громадян України;

- серед людей, які зі зброєю в руках захищають Україну від агресії з боку Російської Федерації, вмирають за нашу землю, багато російськомовних громадян нашої держави;

- проукраїнська позиція політиків, громадських діячів, «звичайних» громадян цілком може озвучуватися російською, якісна журналістика може також бути російськомовною (так само, як антиукраїнська позиція може озвучуватися українською, а неякісна журналістика – українськомовною);

- російськомовність громадянина України сама собою не означає його негативного ставлення до української держави та до української мови, євроатлантичних прагнень нашої держави (так само, як і українськомовність сама собою не гарантує любові до України і вболівання за її долю).

Прийшовши на українську землю як мова окупанта, російська потроху почала поставати не лише чинником зросійщення українців, а й подекуди набирати рис інструменту вираження проукраїнської позиції. Вочевидь, формування російськомовного українського патріотизму неабияк сплутує карти кремлівським пропагандистам. Адже це ускладнює аргументацію всіляких акцій та дій щодо захисту російськомовних громадян, а також підриває твердження щодо меж «руського мира» як меж поширення російської мови. У нинішніх умовах конкретний російськомовний українець цілком може бути палким патріотом своєї держави, готовим

навіть воювати за неї зі зброєю в руках. І це підтверджують не лише теоретичні розмірковування, а й достовірні документальні факти. В Україні наявні різні позиції щодо проблеми можливості-неможливості, доцільності-недоцільності явища російськомовного українського патріотизму. У статті наведено й проаналізовано кілька таких – нерідко діаметрально протилежних – позицій. Водночас у межах цієї дискусії можна виокремити деякий фактологічний матеріал, який, по-перше, дає підстави історично вважати російську мову в Україні «мовою окупанта», а по-друге, доводить, що цією самою мовою таки можна щиро любити Україну, більше того – з російською на вустах можна боротися й навіть умирати за Україну. Наявність явища російськомовного українського патріотизму не звільняє нас від обов'язку вивчати українську мову, розвивати й постійно розширювати межі її застосування. Українська мова лишається й лишатиметься одним з наріжних каменів власне української ідентичності. Водночас Україна має всі перспективи ще невизначено тривалий час лишатися саме двомовною державою, де частина громадян спілкується українською, частина – російською, а частина – якоюсь із цих мов залежно від ситуації. Мовна політика України повинна бути продуманою, виваженою й неймовірно мудрою. Такою, що враховує права і свободи всіх громадян і водночас ефективно протидіє зовнішнім спробам укотре розіграти «мовну карту».

Отже, подальші дослідження окресленої проблеми видаються перспективними й актуальними, оскільки можуть сприяти вивченню та вирішенню досить складної проблеми, що постає перед нашою державою.

Бібліографічні посилання

1. **Брюховецький В.** «Покоління, що змінить країну, вже приходить» [Електронний ресурс] / В. Брюховецький // Changers. – Режим доступу: <http://changers.platfor.ma/vyacheslav-bryukhovetskii>.
2. **Грицак Я.** Любити Україну по-російськи [Електронний ресурс] / Я. Грицак // ТСН. – Режим доступу: <http://tsn.ua/>

analitika/lyubiti-ukrayinu-po-rosiyski-417107.html.

3. **Кириленко М.** Російськомовний український патріот – хто він? [Електронний ресурс] / М. Кириленко // День. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/media/rosiyskomovniy-ukrayinskiy-patriot-hto-vin>.
4. **Ткачук М.** Націоналісти через букву «ы» [Електронний ресурс] / М. Ткачук // Україна молода. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1821/188/64626>.
5. **Трепитель А.** Промова про мову. Професор Лариса Масенко про політику, любов і патріотизм [Електронний ресурс] / А. Трепитель // Читомо. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/blogs/promova-pro-movu>.
6. **Шевчук Ю.** Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації [Електронний ресурс] / Ю. Шевчук // Zik. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2015/07/08/yuriy_shevchuk_movna_shyzofreniya__nova_potuzhna_forma_rusyfikatsii_6055.